द्यादि। अस्यापवादमाह "एकोऽपि स्थावरे कुर्याद्दानाधमनविक्रयम्। आपत्काले कुटुम्बार्थे धर्मार्थे च विशेषतः" दायतत्त्वे रघु०। द्रव्यविशेषविक्रयनिषेधो यथा स्मृतिः "विक्रीणन् मद्यमांसानि ह्यभक्ष्यस्य च भक्षणम्। कुर्वन्नगस्त्यागमनं शूद्रः पतति तत्क्षणात्। कपिलाक्षीरपानेन ब्राह्मणीगमनेन च। वेदाक्षरविचारेण शूद्रश्चाण्डालतां व्रजेत्" कालिकापु०। "विक्रयं सर्ववस्तूनां कुर्वन् शूद्रो न दोषभाक्। मधु चर्म सुरां लाक्षां लक्षा मांसञ्च पञ्चमम्" मनुः। "यद्यः पतति क्षीरेण लाक्षया लवणेन च। तथैव शूद्रो भवति ब्राह्मणः क्षीरविक्रयात्। अगस्त्यो भेषजस्यार्थे वस्त्रहेतोस्तथैव च। यद्यवश्यन्तु विक्रेयास्तिला ग्राम्येण तत्समाः" आङ्गि० त०। "गवां विक्रयकारी च गवां गोष्ठे कृमिर्भवेत्" इति वसवचनम्। "गोवधोऽयाज्ययाज्ययाजनरसविक्रयाः। तडागारामदारागारामपत्यस्य च विक्रयः। व्रताद्याध्ययनादानमपथ्यानाञ्च विक्रयः" मनुः।

विक्रयानुशय पु० विक्रयस्यानुशयः पश्चात्तापः। विक्रीतपदार्थस्य पराङ्मुखीकरणे १अनुतापे तन्निमित्ते २विवादभेदे

विक्रयिक पु० विक्रयः अस्त्यस्य ठन्। विक्रेतरि अमरः।

विक्रयिन् त्रि० वि+क्री-ताच्छील्ये इनि। विक्रयशीले अस्त्य० स्त्रियां ङीप्। [भावे क्त। २विक्रमे।

विक्रान्त पु०वि+क्रम-क्त। १सिंहे राजनि० २शूरे च अमरः।

विक्रिया स्त्री वि+कृ-भावे अ। १विकारे अन्यथास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथा परिणामे।

विक्रीयासम्प्रदान न० विक्रीय न सम्प्रदानं क्रेतरि यत्र। अष्टादशविवादान्तर्गते विवादविशेषे तत्स्वरूपादिकं वीरमि० उक्तं यथा

"अथ विक्रीयासम्प्रदानाख्यव्यवहारपदम्। तत्स्वरूपमाह नारदः "विक्रीय पण्यं मूल्येन क्रेतुर्यस्य प्रदीयते। विक्रीयासम्प्रदानं तद्विवादपदमुच्यते इति" तत्र विक्रेयद्रव्यस्य द्वैविध्यमुक्तं क्रमेणाह स एव "लोकेऽस्मिन् द्विविधं पण्यं जङ्गमं स्थावरं तथा। षड्विधस्तस्य च बुधैर्दानादानविधिः स्मृतः। गणितन्तुलितं मेयं क्रियया रूपतः त्रिधेति"। दानं विक्रयः आदानं क्रयः। गणयित्वा यस्य क्रयः तद्गणितम्। गणितं संख्येयं क्रमुकफलादिकम् एवं तुलितमादिकं तुलितन्तुलाधृतं हेमचन्दनादिकम्। मेयं व्रीह्यादिकम् क्रियया वाहनदोहनादिरूपया युक्तमिति मेयः। रूपतः रूपेण युक्तं वस्तु पण्यादिकमादि। त्रिधा दीप्त्या युक्तं पद्मरागादिकम्। यदा विक्रेता मूल्यं गृहीत्वा याचमानाय क्रेत्रे विक्रीतं वस्तु न ददाति तदा यत्कर्तव्यं तदाह स एव "विक्रीय पण्यं मूल्येन क्रेतुर्यो न प्रयच्छति। स्थावरस्य त्रयं दाप्यो जङ्गमस्य क्रियाफलमिति" यो गृहीतमूल्यो विक्रेता अज्ञातानुशयाय क्रेत्रे प्रार्थयमानाय नार्पयति तत्र पण्यं यदि स्थावरात्मकं तदा त्रयेण सहितमसौ दाप्यः। यदा तु जङ्गमात्मकं तदा क्रियाफलेन सहितम् इत्यर्थः। विक्रयानन्तरं जातं उपभोगोऽस्य त्रयः क्रियाफलं दोहनादिक्रियाफलं क्षीरादिकम्। इदञ्च क्रयकालापेक्षया अर्पणकाले मूल्याधिक्ये वेदितव्यम्। मूल्यस्तोके त्वन्यथाभिधानात्। तथा च स एव "अर्पणेऽपचीयेत शोदयस्यपथ्रमावहेदिति"। अर्पणे चेदपचीयेतेति वल्लभरो पाठः। अर्पणे विक्रीतस्य क्रेत्रे समर्पणात् पूर्वं अपचीयेत हीनमूल्यं भवेत्तोदयस्यपथ्रमावहेत्। विक्रयकाले यावन्मूल्यं गृहीतं तावता मूल्येनार्पणसमये मूल्यस्तोकत्वात्तावदुपचयसहितं लभ्यते तावद्दद्यादित्यर्थः। यदा तु मूल्यबाहुल्यं तदा पथ्रोपचयरूपस्यासम्भवात् "निजेन इद्विशेषस्य क्रयं विक्रयमेव च। याच्यमानमदत्तस्य दण्डं शतमिति" वचनोक्त इद्विवर्धितस्यपथ्रं दाप्यः। अतएव याज्ञवल्क्यः "गृहीत मूल्यं यः पथ्रं क्रेतुर्नैव प्रयच्छति। तोदयं तस्य दाप्योऽसौ दिनुवाभं वा दिनागतं" इति। गृहीतमूल्यस्यपथ्रं विक्रेता यदि प्रार्थयमानाय स्वदेशरक्षिते क्रेत्रे न समर्पयति तत्र पथ्रं यदि क्रयकाले बहुमूल्यं कालान्तरे अल्पमूल्येनैव लभ्यते तदा तोदयं दद्यात् सहितं विक्रेता क्रेत्रे दापनीयः। यदा मूल्यस्तोकतः पथ्रस्तोदयो नास्ति किन्तु क्रयकाले यावता मूल्येन लभ्यं यावत्पथ्रमिति प्रतिपन्नं तावदेव तदा तत्पथ्रमादाय तस्मिन् देशे विक्रीतस्य यो लाभस्तेनोदयेन सहितं दापनीयः वचनस्यायमर्थः। चतुर्थेऽह्नि तु यो देशान्तरात् क्रयणार्थमागत्य क्रीणाति तत्रैव देशान्तरे तत्पथ्रं विक्रये यो लाभस्तेन सहितं तत्पथ्रं दापनीय इत्यर्थः। देशान्तरलाभसहितपथ्रदानस्य जीवलभादांशसाम्य एव किन्तु मूल्यस्य इद्धौ अवेऽधोत्साह नारदः "स्वादिनामेष विषयोदिग्लाभं दिग्विचारिणामिति"।